

ГЕНОЦИД ЯК ОДИН ІЗ НАЙЖОРСТОКІШИХ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

GENOCIDE AS ONE OF THE MOST VIOLENT INTERNATIONAL CRIMES

Філяніна Л.А.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету для підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Любова Н.О.,
курсант IV курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто питання визнання геноциду як одного з найжорстокіших та найнебезпечніших міжнародних злочинів, визнання Україною та світом Голодомору 1932–1933 років та депортацію кримськотатарського населення у 1944 роки геноцидом українського народу.

Ключові слова: геноцид, міжнародні злочини, Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Голодомор 1932–1933 років, депортація кримських татар.

В статье рассмотрены вопросы признания геноцида одним из самых жестоких и опасных международных преступлений, признания Украиной и миром Голодомора 1932–1933 годов и депортацию крымско-татарского населения в 1944 года геноцидом украинского народа.

Ключевые слова: геноцид, международные преступления, Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него, Голодомор 1932–1933 годов, депортация крымских татар.

The article highlights the Genesis of the term «genocide» and its restraint in international and national legal instruments, including the Convention of the United Nations on the prevention of the crime of genocide and punishment for it and the Law of Ukraine «On Holodomor of 1932–1933» and the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On recognition of the genocide of the Crimean Tatar people». In the article the crime of genocide is recognised as the most serious and violent international crime in the history of mankind. The purpose of this article is a study of some aspects of the genocide and its perpetration by the example of the Ukrainian state. So, a shining example of genocide was the Holodomor of 1932–1933 which killed millions of Ukrainians. The Holodomor was recognized as genocide not only by Ukraine, but also by the United Nations and dozens of other foreign countries, including Australia, Canada, United States of America and others. The following example of genocide in the history of the Ukrainian people was the deportation of the Crimean Tatar population from the Crimea peninsula in 1944. Since 2004 MPs has proposed draft laws on the recognition of the deportation of the Crimean Tatars as genocide, but in 2015 the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the resolution in which our government has officially recognized this event as genocide. On the basis of these events, the legislator established in the Criminal code of Ukraine the responsibility for the commission of genocide, attributing the crime to a category especially serious.

Key words: genocide, international crimes, Genocide Convention, Holodomor of 1932–1933 years, deportation of the Crimean Tatars.

Останнім часом злочинність почала виходити за межі однієї держави, набуваючи міжнародного характеру. Одними із найнебезпечніших та найжорстокіших злочинів у світі є саме міжнародні злочини, адже вони ставлять під загрозу забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Жертвами цих злочинів є групи людей, а іноді – цілі держави. До таких злочинів, перш за все, відносять дії, пов'язані із прагненням однієї держави незаконно захопити територію іншої, розпочати та ввести війну, і, як наслідок, відбувається вчинення масових убивств та ін.

Питанням визнання геноциду як найтяжчого міжнародного злочину, Голодомору 1932–1933 років та депортації кримських татар з півострова були присвячені роботи таких вчених, як: М. Антонович, В. Гудзь, М. Дмитрієнко, Л. Зашкільняк, А. Козицький, Р. Лемкін, І. Марочко та ін.

У сучасній науці міжнародного права під міжнародними злочинами розуміють такі суспільно небезпечні діяння, котрі становлять підвищену небезпеку для всієї світової спільноти. Така небезпека випливає з тяжкості вчиненого діяння, із важливості порушеного зобов'язання та наслідків скоєного злочину [1].

У 2002 році набрав чинності підписаний у 1998 році Статут міжнародного кримінального суду, до юрисдикції якого належить розгляд та вирішення деяких видів злочинів, що є найбільш небезпечними для всієї світової спільноти. Одним із них є вчинення геноциду.

Відомий в Україні кожному термін «геноцид» походить від грецького «генос» – «рід, плем'я», й латинського «цедо» – «вбиваю», тобто означає «вбиваю рід» [2].

Злочин геноциду становить найтяжче і масове порушення прав людини, пов'язане з порушенням одразу кількох основних прав та свобод, а саме: права на життя,

свободу та особисту недоторканість, на свободу віросповідання, права не зазнавати дискримінації тощо [3]. Лише після Другої світової війни, коли від рук нацистської Німеччини загинуло тисячі невинних людей, геноциду як міжнародному злочину було приділено належну увагу.

У Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка набула чинності у 1958 році, а також у Статуті Міжнародного кримінального суду дано визначення геноциду (дії, вчинені з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, расову, етнічну або релігійну групу як таку, тобто: вбивство членів такої групи; спричинення серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи, розраховані на запобігання дітородінню в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу) [4].

Геноцид може вчинятися як при веденні збройного конфлікту або воєнних дій між державами, так і в мирний час. Так, наприклад під час Другої світової війни німецькими військами був втілений у життя План «Ост», що включав в себе германізацію населення, яке проживало на окупованій території, та його депортацію і знищення [5].

В історії української держави також зустрічаються випадки геноциду. Так, болючим періодом для нас стали 1932–1933 роки, який назавжди залишається в пам'яті як роки знищення українського народу. Вченими з'ясовано характерні особливості голодомору. Так, М. Дмитрієнко зазначає, що голодомор був штучним, рукотворним, породженим тоталітарним режимом за відсутності в Україні власної самостійної держави, уряду, обраного народом, котрий міг би протистояти «збирачам зерна», дбав

би про добробут населення, а у критичних ситуаціях зробив би все можливе, щоб не довести людей до крайньої межі [6].

У 1950-х роках юрист Р. Лемкін, творець терміну «геноцид», назвав знищення українців – геноцидом. Саме завдяки його наполегливим старанням ООН ухвалила Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Сам Р. Лемкін говорить про геноцид так: «Геноцид не обов'язково означає нагальне знищення нації. Скоріше це скоординований план різних дій, скерованих на знищення суттєвих основ національних груп з ціллю анігіляції самих груп» [7]. Зі слів відомого юриста можемо зробити висновок, що під поняттям «геноцид» потрібно розуміти не лише дії, спрямовані на фізичне знищення конкретної нації, але й різного роду процеси, що починають руйнувати матеріальні та духовні цінності в державі, котрі необхідні для існування та розвитку такої нації.

У 2006 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років», в якому геноцид офіційно визнано, відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, цілеспрямованим актом масового знищення людей [8].

Першими, хто назвав події 1932–1933 років геноцидом, були члени комісії Конгресу США на чолі з Дж. Мейсоном. Дана комісія була створена за ініціативою української діаспори. Згодом було створено Міжнародну комісію з розслідування голодомору в Україні під керівництвом професора шведського Інституту публічного та міжнародного права, Я. Сандберга. Після досліджень цих подій, комісія кваліфікувала голодомор як геноцид. А уже у вересні 2003 року Президент України закликав учасників 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН підтримати ініціативу України щодо засудження Голодомору 1932–1933 років як акту геноциду. Офіційним документом Генеральної Асамблеї ООН стала Спільна заява делегацій держав-учасниць ООН щодо 70-ї річниці Голодомору в Україні, де вперше в історії ООН визнала Голодомор 1932–1933 років національною трагедією українського народу.

Разом з тим, міжнародне визнання Голодомору міститься в цілій низці офіційних документів. Зокрема, йдеться про Заяву Парламенту Естонії від 20 жовтня 1993 року із засудженням комуністичної політики геноциду; Резолюцію № 680 щодо голодомору в Україні Сенату Австралії від 31 жовтня 2003 року, яка визнала події в Україні одним із найжахливіших проявів геноциду в історії людства та аналогічну Резолюцію Законодавчої Ради штату Нова Південна Валія від 20 листопада 2003 року; Резолюцію Сенату Канади від 19 червня 2003 року, в якій міститься заклик до уряду Канади визнати голодомор в Україні 1932–1933 років та засудження будь-яких спроб приховати історичну правду про те, що ця трагедія була нічим іншим як геноцид; Резолюції Палати представників та Сенату конгресу США, у т. ч. відповідно № 356 та № 202, ухвалені у 2003 році, а також Рішення Палати представників 2005 року про виділення уряду України земельної ділянки для спорудження у Вашингтоні до 75-річчя Голодомору в Україні пам'ятника жертвам голодомору-геноциду [9]. Крім цього, в Україні та десятках інших держав споруджено пам'ятники, присвячені трагічним подіям 1932–1933 років. Отже, не лише українською державою визнано Голодомор 1932–1933 років актом геноциду, але й ООН та десятками держав всього світу. Разом з Україною вони вшановують пам'ять про усіх загиблих у тих подіях в останню суботу листопада.

Уже через 10 років після страшних років голодомору, наша держава змушена знову стати жертвою геноциду, тепер уже населення півдня стало об'єктом злочинних посягань тодішньої влади. У 1944 році відбулася депортація кримських татар із півострова Народним комісаріатом внутрішніх справ начебто за співпрацю з німецькими військами під час війни. Хоча вже у 1989 році такі дії було

визнано необґрунтованими та незаконними. І лише у 2015 році народним депутатом України, М. Княжицьким, було запропоновано проект постанови про визнання депортації кримськотатарського населення геноцидом, що набула чинності 12 листопада 2015 року. Постанова визнає депортацію з Кримського півострова у 1944 році геноцидом кримськотатарського народу, і встановила 18 травня – Днем пам'яті жертв геноциду [10]. Проте, у цьому випадку процес визнання депортації кримськотатарського населення з півострова як геноцид проходив набагато складніше. У 2004 році депутати Верховної Ради України проголосували за прийняття закону «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою», проте тодішній Президент України наклав на нього вето. Останній варіант законопроекту, підготовлений Державним комітетом у справах національностей та релігій, був розкритикований керівництвом та юристами Офісу Верховного Комісару ОБСЄ з питань національних меншин. І лише у 2015 році офіційно насильницьке переселення жителів півострова визнано геноцидом.

На думку Р. Хаялі, депортація кримських татар призвела до порушення основоположних прав, серед яких особисті права, які забезпечували рівноправність громадян незалежно від національності та раси у всіх сферах господарського, політичного, культурного і суспільного життя, а також недоторканність особи, житла та ін. У нормативно-правових актах широко використовувалися такі терміни, як «заслані», «спецпереселенці», «колишні кримські татари», що відображає особливий статус депортованих [11].

Тому цілком є виправданим закріплення у Кримінальному кодексі України відповідальність за геноцид та встановлення за вчинення цього діяння покарання у вигляді позбавлення волі від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі. І тим самим віднесення цього злочину до категорії особливо тяжких [12].

Судове переслідування геноциду на державному рівні часто неможливе, оскільки масштабні прояви цього злочину зазвичай пов'язані з високопосадовцями. Прикладом цього слугує геноцид у Югославії та Руанді. Так, М. Антонович слушно зауважує, що важко уявити державу, яка сама планувала чи була співучасницею вчинення геноциду, притягала б до відповідальності винних осіб за скоєння цього злочину [13]. Не покараними залишаються і особи, винні у голодоморі та депортації кримських татар. Багато істориків та політологів ведуть дискусії стосовно того, хто винуватий і як притягнути таких осіб до відповідальності. У 2008 році тодішній віце-прем'єр міністр з гуманітарних питань, І. Васюник, заявив, що зібрані істориками дані будуть подані до Міжнародного суду. Але до сьогодення дану заяву виконано не було. Водночас навіть, якщо ці матеріали будуть передані до Міжнародного суду та розпочнеться судовий розгляд, важко уявити, яке покарання можна було б застосувати до держави, яка відсутня на міжнародній арені як суб'єкт міжнародного права.

Отже, можна дійти висновку, що міжнародні злочини є найнебезпечнішими, адже ставлять під загрозу дотримання міжнародного правопорядку, забезпечення міжнародної безпеки та миру взагалі. Жертвами таких злочинів стають не окремі особи, а цілі держави. Одним із видів злочинів, що входить до міжнародних є геноцид. Не лише іноземні держави, але й Україна має такий гіркий досвід, як геноцид. У міжнародно-правових актах та національному законодавстві України Голодомор 1932–1933 років визнано актом геноциду. Водночас, Україною у 2015 році геноцидом визнано і депортацію кримськотатарського населення 1944 року.

Історія нашої держави багата на успіхи та перемоги, але, на жаль, не менше було невдач, катастроф та трагедій. Завжди варто звертатися до історії, користуватися її досвідом, щоб не допустити повторення страшних подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич, А. О. Андрусевич, О. В. Буткевич ; ред. : В. М. Репецький. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 437 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : тлумачний словник / [авт. уклад. В. А. Бусел]. – К. : Ірпінськ : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Філяніна Л. А. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів за злочини геноциду / Л. А. Філяніна, Ю. Р. Тарантюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 11–20.
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09 лютого 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
5. Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Свідчення про події Великої Вітчизняної війни : структурний аналіз / Л. Г. Тупчієнко-Кадирова // Архіви України. – 2011. – № 4 (274). – С. 186–193.
6. Дмитрієнко М. Ф. Пам'ять народу : геноцид в Україні голодом 1932–1933 років : Свідчення : У 2 кн. / М. Ф. Дмитрієнко // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 220–222.
7. Сербин Р. Осмислення Голодомору у світлі конвенції ООН про геноцид / Р. Сербин // Архіви України. – 2008. – № 3–4 (261). – С. 53–62.
8. Про Голодомор 1932–1933 років : Закон України від 28 листопада 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 504.
9. Інформація з офіційного сайту посольства України в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/holodomor-remembrance/holodomor-numbers-facts>
10. Про визнання геноциду кримськотатарського народу : Постанова Верховної Ради України від 12 листопада 2015 року № 792-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 49–50. – Ст. 469.
11. Хаялі Р. Депортація кримських татар та регулювання організації режиму їх спецпоселень (1944–1948 рр.) / Р. Хаялі // Юридична Україна. – 2013. – № 3. – С. 21–26.
12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року. – Х. : Право, 2015. – 252 с.
13. Антонович М. М. Обов'язок покарання за злочин геноциду : судова практика держав / М. М. Антонович // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2013. – Т. 144–145. – С. 133–137.